

Михайло БАСАРАБ,

orcid.org/0000-0001-6981-3083

доктор богословських наук, кандидат історичних наук,
завідувач кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук
Карпатського університету імені Августина Волошина
(Ужгород, Україна) basarabmm@ukr.net

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ПАРАДИГМИ ДО ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ БОГОСЛОВ'Я

У контексті компетентнісної парадигми освіти особливої значущості набуває здатність майбутніх бакалаврів богослов'я до самоосвітньої діяльності. Актуальність дослідження визначається необхідністю формування у них умінь самостійно здобувати, опрацьовувати та ефективно використовувати інформацію із широкого спектра наукових дисциплін та суспільної сфери. З огляду на це, постає важливе завдання виявлення можливостей, форм та засобів організації освітнього процесу у конфесійних та світських (неконфесійних) закладах вищої духовної освіти України, як ключової ланки підготовки богословів, зокрема бакалаврів зі спеціальності «Богослов'я» до самоосвітньої діяльності. У статті було з'ясовано структуру самоосвітньої діяльності, визначено ключові педагогічні технології її впровадження у змісті освітнього процесу закладів вищої духовної освіти в контексті формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх бакалаврів-богословів. Це дозволило виявити тенденції формування здатності студента до самоосвіти як ключового фактора навчання впродовж життя. Уточнено поняття персоналізації освітнього процесу з метою досягнення високого рівня сформованості здатності студента до автономної роботи. Доведено, що основними формами організації освітнього процесу з підготовки бакалаврів-богословів орієнтованими на розвиток самоосвітньої діяльності студента є навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота та практична підготовка. Акцентовано, що ключовими чинниками якісного вдосконалення професійної підготовки бакалаврів богословів та розвитку їхньої здатності критично осмислювати актуальні проблеми богослов'я й визначати шляхи їх розв'язання є розвиток умінь самостійно здобувати й аналізувати інформацію, застосовувати міждисциплінарні знання, використовувати інтерактивні освітні технології та орієнтуватися на практичне застосування богословських компетентностей.

Ключові слова: богословська освіта, самоосвітня діяльність, бакалавр-богослов, індивідуальна освітня траєкторія, педагогічні технології, міждисциплінарність, критичне мислення.

Mykhailo BASARAB,

orcid.org/0000-0001-6981-3083

Doctor of Theology, Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department of Theology, Philosophy and Humanities
Augustyn Voloshyn Carpathian University
(Uzhhorod, Ukraine) basarabmm@ukr.net

SELF-EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF THE COMPETENCY PARADIGM FOR THE PREPARATION OF BACHELORS OF THEOLOGY

In the context of the competency paradigm of education, the ability of future bachelors of theology to engage in self-educational activities is of particular importance. The relevance of the study is determined by the need to develop in them the skills to independently obtain, process, and effectively use information from a wide range of scientific disciplines and the social sphere. In view of this, an important task arises to identify opportunities, forms and means of organizing the educational process in confessional and secular (non-confessional) institutions of higher religious education in Ukraine as a key link in the training of theologians, in particular bachelors in the specialty "Theology" for self-educational activities. The article elucidates the structure of self-educational activity, identifies its key principles, and reveals the main approaches to its organization in the context of forming an individual educational trajectory of future bachelors of theology. Particular attention is focused on a comparative analysis of the implementation of self-educational activity in the educational process of confessional and non-confessional institutions of higher religious education. This allowed us to identify trends in the formation of a student's ability to self-education as a key factor in lifelong learning. The concept of personalization of the educational process was clarified in order to achieve a high level of formation of the student's ability to autonomous work. It was proven that the main forms of organizing the educational process for the training of bachelors of theology oriented towards the development of the student's self-educational activity are training classes, individual tasks, independent work and practical training. It is emphasized that the key factors in the qualitative improvement of the professional training of bachelors of theology and the development of their ability to critically reflect on current theological problems and determine ways to solve them are the development of the skills to independently obtain and analyze information, apply interdisciplinary knowledge, use interactive educational technologies, and focus on the practical application of the theological competencies.

Key words: theological education, self-educational activity, bachelor of theology, individual educational trajectory, pedagogical technologies, interdisciplinarity, critical thinking.

Постановка проблеми. Ключовим напрямом модернізації системи професійної підготовки в богословській освіті незалежної України виступає формування уніфікованого освітнього середовища, що базується на принципах євроінтеграційного поступу та національних засадах розвитку богослов'я як гносеологічної галузі науки про Бога, орієнтованої на задоволення духовно-релігійних потреб українського суспільства та віруючих. В умовах стрімких суспільних змін та орієнтації сучасної освіти на компетентнісний підхід, організація освітнього процесу в закладах вищої духовної освіти, зокрема у підготовці бакалаврів богословів, актуалізує низку важливих проблем, серед яких на перший план виступає необхідність забезпечення неперервності професійного зростання особистості впродовж життя. Ключовим аспектом тут є формування здатності студента закладу як конфесійної, так і академічної духовної освіти до самоосвітньої діяльності не просто як бажаної якості, а як життєво необхідної компетентності. Проте, виникають питання щодо ефективних механізмів інтеграції самоосвітньої діяльності в традиційний освітній процес, розробки критеріїв оцінювання рівня сформованості цієї компетентності у майбутніх богословів, а також визначення ролі викладача у стимулюванні та підтримці їхньої самостійної навчальної активності. Окрім того, недостатньо дослідженим залишається вплив специфіки богословської освіти та майбутньої професійної діяльності бакалаврів богословів на особливості їхньої самоосвітньої діяльності.

Аналіз досліджень. Методологічною основою нашого дослідження слугував аналіз праць провідних українських науковців у галузі богослов'я, богословської освіти та педагогіки. У статті ми зосередили увагу на роботах, які розкривають становлення та розвиток духовної освіти в період незалежності України. Тут можемо виокремити монографії таких дослідників богословської освіти в Україні як Н. Дерстуганова, В. Попович, В. Хромець та інші. Нами також проаналізовано організацію освітнього процесу, специфіку освітньо-професійних програм та технологій впровадження компетентнісного підходу у закладах вищої духовної освіти в контексті вивчення впливу рівня сформованості загальних і спеціальних компетентностей бакалаврів богослов'я на здатність студента знаходити інформацію, працювати самостійно та формувати власну освітню траєкторію. Дану проблематику висвітлювали у своїх працях А. Баумейстер, П. Бачинський, В. Бедь, В. Бурега, Н. Дерстуганова, А. Дени-

сенко, М. Попович, О. Предко, Ю. Чорноморець, М. Щербань, С. Шкіль та інші. Важливими аспектами сучасних досліджень в галузі підготовки богословів в конфесійних і неконфесійних закладах вищої духовної освіти є наукові праці, присвячені розвитку змісту богослов'я та інкорпорації Церкви до капеланської та волонтерської діяльності. Дану тематику висвітлюють О. Горкуша, Р. Делятинський, О. Овчарук, В. Панченко, В. Рудейко, О. Саган, А. Черній.

Теоретичні засади психологічних аспектів та ефективні методи організації самоосвітньої діяльності студентів, сприяння їхньому фаховому зростанню в умовах вищої школи в контексті сучасної освіти, аналіз проблематики самоосвіти особистості як соціокультурного явища представлені у працях таких дослідників як О. Бурлука, І. Грабовець, І. Зязюн, О. Малихін, Л. Себало, О. Сергєнко, Н. Сидорчук.

Метою статті є теоретичний аналіз змісту та сучасних педагогічних технологій самоосвітньої діяльності в контексті компетентнісної парадигми для підготовки бакалаврів богослов'я.

Виклад основного матеріалу. Важливість організації самоосвітньої діяльності підкреслена в Законі України «Про вищу освіту», який визначає ключові характеристики самостійного навчання особистості у процесі здобуття нею вищої освіти, як основної ланки для освіти впродовж життя, підкреслюючи, що вона не є кінцевою метою, а лише невід'ємною складовою професійного розвитку у безперервному процесі навчання. Закон також забезпечує здобувачам право на формування індивідуальної освітньої траєкторії через вільний вибір дисциплін та академічну свободу, що включає самостійне визначення методів навчання, створюючи правові підстави для заохочення та підтримки ініціатив студентів і випускників щодо самостійного поглиблення знань, набуття нових компетентностей та розвитку особистісного потенціалу поза межами формальних освітніх програм, що є особливо актуальним в умовах динамічного розвитку суспільства та науки (Закон України «Про вищу освіту», 2024, ст. 11; ст. 62).

Необхідно також підкреслити, що сучасні суспільно-політичні трансформації в Україні стали каталізатором якісно нового етапу національного самовизначення і вимагають від Церкви активної участі у консолідації суспільства та підтримці його стабільності. У цьому контексті особливої ваги набуває підготовка бакалаврів богослов'я, здатних до ефективної самоосвітньої діяльності. Розвинена самоосвітня компетентність дозволить їм не лише глибоко опанувати богословські зна-

ння, але й самостійно відстежувати актуальні суспільні процеси, критично їх осмислювати та знаходити адекватні відповіді на виклики сучасності, що є запорукою успішного виконання Церквою її духовної та просвітницької місії. У межах аналізу понятійного апарату нашого дослідження хочемо проаналізувати сучасні визначення таких феноменів як «самоосвітня діяльність», «Богослов'я» та «богословська освіта». Так, в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка самоосвіта визначається, як «освіта, що набувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань» (Гончаренко, 1997: с. 296). І. Малихін акцентує увагу на тому, що самостійна навчальна діяльність студентів «вищих навчальних закладів являє собою складний феномен, який поєднує в собі такі важливі дидактичні категорії, як «навчальна діяльність», «самостійна діяльність», «пізнавальна діяльність»» (Малихін, 2014: с. 25). У монографічному дослідженні «Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій» Н. Бойко дотримується погляду, що самостійна робота – це «складне багатомірне педагогічне явище, яке включає систему взаємопоєднаних структурних і функціональних компонентів, що утворюють цілісну єдність, підпорядковану цілям виховання, освіти і розвитку в умовах її опосередкованого управління та самоуправління» (Бойко, 2008: с. 9).

Процеси історичної еволюції та сучасного стану богослов'я та богословської освіти в Україні, зокрема представлено В. Хромцем у монографії «Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України». У зазначеній праці автор дотримується погляду, що богослов'я є сферою знань, які прямо або опосередковано пов'язані з конкретною конфесією, навіть якщо даний термін вживається щодо неконфесійних чи міжконфесійних досліджень. У даному контексті богословська освіта визначає в якій формі та структурі викладати знання про богослов'я. Також, із огляду на конфесійну приналежність та інституційний контекст, автором пропонується три основні види сучасних закладів вищої духовної освіти: конфесійний, що характеризується чіткою орієнтацією на потреби, доктрини та традиції конкретної релігійної спільноти, готуючи служителів та богословів переважно для її потреб; неконфесійний, який зазвичай функціонує в межах світських університетів та інститу-

тів, вирізняючись відсутністю прямого контролю з боку окремих конфесій і пропонуючи академічне вивчення релігії та теології в більш широкому контексті; та міжконфесійний, що виникає як відповідь на зростаюче усвідомлення релігійного плюралізму та необхідність активного діалогу й співпраці між представниками різних християнських та інших конфесій, сприяючи взаєморозумінню та спільним ініціативам (Хромець, 2019: с. 118-119).

В. Попович також акцентує увагу на тому, що богословська освіта має враховувати конфесійні віроповчальні особливості, які формувалися століттями, а також традиційні національні особливості країн або регіонів, де представлена конфесія, що визначає як організацію, так і зміст навчання (Попович, 2018: с. 258).

Зміст сучасного освітнього процесу підготовки бакалаврів закладів вищої духовної освіти ґрунтується на засадах компетентнісної парадигми, зокрема на формуванні здатності майбутніх фахівців до самоосвітньої діяльності, що відбувається відповідно до вимог Стандарту вищої освіти зі спеціальності 041 «Богослов'я» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Фундаментом сформованості умінь та навичок бакалавра вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію буде оволодіння студентом зазначених у документі загальних та спеціальних компетентностей, направлених на вироблення умінь працювати автономно, самостійно знаходити й критично оцінювати інформацію, ефективно використовувати сучасні інформаційні технології, зокрема можливості штучного інтелекту, реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, визначати взаємодії та взаємозв'язки між богословськими традиціями у сучасному контексті, глибоко осмислювати сучасні суспільні виклики з богословської перспективи та пропонувати шляхи їхнього подолання (Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 04 Богослов'я..., 2021).

Повномасштабна військова агресія проти України стала серйозним викликом для системи богословської освіти, актуалізувавши потребу в розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. Організаційні труднощі освітнього процесу, кадрові втрати та руйнування інфраструктури вимагали від закладів вищої духовної освіти, викладачів та студентів здатності до самостійного пошуку знань та адаптації до нових умов навчання. Необхідність критичного аналізу інформації в умовах інформаційної війни та надання психологічної підтримки суспільству підкреслила важливість самостійного опанування відповідних навичок та знань. Отже, війна стала каталізатором

для переосмислення підходів до богословської освіти з особливим акцентом на розвитку самостійності та здатності до безперервного навчання у майбутніх богословів. У цій ситуації надзвичайно актуальним стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу», у якому зазначено, що «індивідуальна освітня траєкторія здобувача вищої освіти – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача вищої освіти, що ґрунтується на виборі здобувачем вищої освіти освітніх програм, суб'єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, форм і строку здобуття освіти, освітніх компонентів. У вищій освіті індивідуальна освітня траєкторія включає, зокрема, послідовність здобуття освітніх кваліфікацій, академічну мобільність, визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та інформальної освіти тощо. Індивідуальна освітня траєкторія формується здобувачем вищої освіти з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду» (Закон України «Про внесення змін до деяких законів, 2024, ст. 204).

Проблема формування здатності до самоосвітньої діяльності у бакалаврів богослов'я в процесі їхньої підготовки у конфесійних та світських закладах вищої освіти України є однією з ключових, оскільки сьогодні попри достатню розробленість тематики інтерпретації богослов'я, мало уваги приділено педагогічним технологіям, спрямованим на розвиток у майбутніх богословів таких важливих загальних компетентностей як самоосвіта, критичний аналіз, здатність до пошуку та використання інформації тощо. Для розуміння сучасних тенденцій формування самоосвітньої діяльності студентівми проаналізували освітню діяльність та зміст освітніх програм із підготовки бакалаврів богослов'я конфесійних та світських закладів вищої духовної освіти України, зокрема таких як Київська православно-богословська академія (Освітня програма підготовки бакалавра..., 2025), Український католицький університет (Освітня програма «Богослов'я»..., 2025), Карпатський університет імені Августина Волошина (Освітньо-професійна програма «Богослов'я»..., 2025), Івано-Франківська академія Івана Золотоустого (Освітньо-професійна програма «Богослов'я»..., 2025). Результати проведеного дослідження дають підстави для визначення наступної структури розвитку самоосвіти бакалаврів богословів у змісті фахової підготовки:

– формування здатності бакалавра до самоосвітньої навчальної діяльності передбачено програмними результатами навчання конфесійних та неконфесійних закладів вищої духовної освіти України, зокрема які викладені у змісті освітніх програм і визначають обсяг аудиторної та самостійної навчальної роботи здобувача вищої освіти з урахуванням усіх її видів, форми контролю результатів навчання і є обов'язковим для виконання здобувачем;

– пріоритетність міждисциплінарного підходу в розвитку здатності бакалавра богослов'я до самоосвітньої діяльності зумовлена його спроможністю формувати у студента цілісне розуміння богословських питань у їхньому складному взаємозв'язку з іншими галузями знань. Інтеграція богослов'я з філософією дозволяє поглибити методологічну базу дослідження, розвинути логічне та критичне мислення, необхідне для самостійного аналізу богословських концепцій. Залучення історичного контексту сприяє розумінню еволюції богословських ідей та їхньої зумовленості соціально-культурними факторами, що є важливим для самостійної інтерпретації першоджерел. Соціологічний та психологічний аналіз допомагають осмислити соціальні та особистісні аспекти релігійності, що розширює горизонти самостійного богословського дослідження та його практичного застосування;

– забезпечення розвитку у майбутніх богословів здатності до самоосвіти забезпечується як інтеграцією відповідних міждисциплінарних дисциплін до обов'язкової складової навчальних планів, так і наданням широкого спектра дисциплін вільного вибору;

– активне залучення студентів до різноманітних видів практичної діяльності відіграє ключову роль у формуванні їхньої самоосвітньої навчальної діяльності на першому (бакалаврському) рівні вищої богословської освіти, що знаходить своє відображення у змісті освітнього процесу як конфесійних, так і неконфесійних духовних закладів. Участь у практичних заняттях, семінарах-тренінгах, волонтерських проєктах, місіонерських поїздках, катехизаційних програмах та інших формах активної діяльності стимулює студентів до самостійного пошуку інформації, критичного осмислення теоретичного матеріалу в реальних контекстах, розвитку аналітичних та проблемно-орієнтованих навичок. Безпосередній досвід служіння, спілкування з віруючими різних конфесій та нерелігійними людьми, розв'язання конкретних пастирських чи соціальних завдань спонукає до самостійного поглиблення богословських знань,

пошуку ефективних комунікаційних стратегій та вироблення власного практичного богослов'я.

Проведене нами дослідження дає можливість акцентувати увагу на тому, що у контексті компетентнісної парадигми підготовки бакалаврів богослов'я існує низка педагогічних технологій, спрямованих на розвиток самоосвітньої діяльності студентів, а саме:

- технології, що сприяють мотивації та самостійності у навчанні (проектна діяльність, проблемне навчання (Problem-Based Learning – PBL), навчання через дослідження (Inquiry-Based Learning), персоналізоване навчання, технологія «перевернутого навчання» (Flipped Classroom));

- технології, що розвивають інформаційно-комунікаційні компетентності для самоосвіти (використання відкритих освітніх ресурсів (OER), використання платформ дистанційного навчання (Moodle, Canvas тощо), створення власних освітніх продуктів (презентацій, блогів, відео));

- технології, що сприяють рефлексії та самооцінці (самооцінювання та взаємооцінювання, ведення навчальних щоденників (Learning Journals)).

Висновки. Самоосвітня діяльність є ключовою складовою компетентнісної парадигми підготовки бакалаврів богослов'я, що забезпечує їхню здатність до безперервного професійного розвитку та ефективного виконання духовної та просвітницької місії в сучасному світі. Розвиток цієї компетентності вимагає комплексного підходу, що включає впровадження педагогічних технологій, спрямованих на мотивацію, самостійність, інформаційно-комунікаційну грамотність, рефлексію та співпрацю, а також інтеграцію міждисциплінарних знань та активне залучення до практичної діяльності. В умовах суспільних трансформацій та викликів воєнного часу, здатність бакалаврів богослов'я до самостійного навчання, критичного мислення та постійного оновлення знань набуває особливої значущості для їхньої успішної адаптації та служіння суспільству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артёмова М. Г., Бедь В. В. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти як пріоритет її модернізації у ВНЗ. Український науковий журнал «Освіта регіону» 2011. №5. С. 43–44. URL: <http://www.kau.com.ua>. (дата звернення 10.04.2025).
2. Божа правда переможе: звіт діяльності УКУ за 2-ий рік повномасштабної війни. Український католицький університет. URL: <https://ucu.edu.ua/news/bozha-pravda-peremozhe> (дата звернення 10.04.2025).
3. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2008. 27 с.
4. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 17.00.01. Харків, 2005. 16 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 29.
8. Звіт ректора Київської православної богословської академії. URL: https://kpba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/zvit_rectora_kpba_2023_2024.pdf (дата звернення 12.04.2025).
9. Малихін О. Зміст і сутність самостійної навчальної діяльності студентів: історія і сучасність. Українська мова і література в школах України. – 2014. – №11. – С. 24–28.
10. Освітньо-професійна програма «Богослов'я». Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/OPP-041-bakalavr-2023.pdf> (дата звернення 12.04.2025).
11. Освітньо-професійна програма «Богослов'я». Карпатського університету імені Августина Волошина. URL: <https://kau.com.ua/pershyj-bakalavrskyj-riven/> (дата звернення 12.04.2025).
12. Освітня програма підготовки бакалавра «Богослов'я». Київська православна богословська академія. URL: <https://kpba.edu.ua/opp-bakalavr> (дата звернення 03.04.2025).
13. Попович В. М. Компетентнісний підхід у православній богословській освіті в контексті її модернізації. Науково-теоретичний альманах «Грані». Серія «Філософія». 2015. Випуск 4 (120). С. 112–117.
14. Попович В. М. Взаємозв'язок соціального вчення православних церков і богословської освіти в Україні: філософсько-релігійнознавчий аналіз.: дис. докт. філософ. наук: спец. 09.00.11. Житомир. 2018. – 468 с.
15. Сергєєнко О. М. Формування культури самоосвітньої діяльності студентів у процесі професійної підготовки. Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філософія, культурологія, соціологія. 2014. Вип. 7. С. 136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmd_u_fks_2014_7_22.
16. Стандарт вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 04 Богослов'я, спеціальність 041 Богослов'я: Наказ МОН України від 30.12.2021 р. № 1483. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha> (дата звернення 12.12.2024).
17. Хромець В. Л. Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України: дис... докт. філософ. наук: 09.00.11. Київ, 2019. 404 с.

REFERENCES

1. Artomova M. H., Bed V. V. (2011) Kompetentnisnyi pidkhid v systemi vyshchoi osvity yak priorytet yii modernizatsii u VNZ. [Competency-based approach in the system of higher education as a priority for its modernization in universities]. *Ukrainskyi naukovyi zhurnal «Osvita rehionu»*, 5. P. 43–44. URL: <http://www.kau.com.ua>. (access date 10.04.2025). [in Ukrainian].
2. Bozha pravda peremozhe: zvit diialnosti UKU za 2-yi rik povnomasshtabnoi viiny. *Ukrainskyi katolytskyi universytet*. [God's truth will prevail: report on the activities of the UCU for the 2nd year of the full-scale war. Ukrainian Catholic University]: URL: <https://ucu.edu.ua/news/bozha-pravda-peremozhe> (access date 10.04.2025) [in Ukrainian].
3. Boiko N. I. (2008) Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv v umovakh zastosuvannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. [Organization of independent work of students of higher educational institutions in the conditions of application of information and communication technologies]: avtoref. dysert. kand. ped. nauk: spets. 13.00.04. Kyiv. 27 p. [in Ukrainian].
4. Burluka O. V. (2005) Samoosvita osobystosti yak sotsiokulturne yavyshche. [Self-education of the individual as a socio-cultural phenomenon avtoref. dysert. kand. filos. nauk: spets. 17.00.01. Kharkiv. 16 p. [in Ukrainian].
5. Honcharenko S. U. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]: Kyiv: Lybid, 376 p. [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy (2014) «Pro vyshchu osvitu». [Law of Ukraine «On Higher Education»]: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy (2024) «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo rozvytku indyvidualnykh osvitnikh traiektorii ta vdoskonalennia osvitnoho protsesu». [Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Development of Individual Educational Trajectories and Improvement of the Educational Process»] *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 29.
8. Zvit rektora Kyivskoi pravoslavnoi bohoslovskoi akademii. (2023). [Report of the Rector of the Kyiv Orthodox Theological Academy] URL: https://kpba.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/zvit_rektora_kpba_2023_2024.pdf. [in Ukrainian].
9. Malykhin O. (2014) Zmist i sutnist samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv: istoriia i suchasnist. [The content and essence of independent educational activity of students: history and modernity]: *Ukrainska mova i literatura v shkolakh Ukrainy*, pp. 24–28. [in Ukrainian].
10. Osvitno-profesiina prohrama «Bohoslov'ia». Ivano-Frankivska akademiia Ivana Zolotoustoho. [Educational and professional program "Theology". Ivano-Frankivsk Academy of John Chrysostom]. URL: <http://ifaiz.edu.ua/images/pdf/OPP-041-bakalavr-2023.pdf>. [in Ukrainian].
11. Osvitno-profesiina prohrama «Bohoslov'ia». Karpatskoho universytetu imeni Avhustyna Voloshyna. [Educational and professional program "Theology". Carpathian University named after Augustyn Voloshyn]. URL: <https://kau.com.ua/pershyj-bakalavrskyj-riven>. [in Ukrainian].
12. Osvitnia prohrama pidhotovky bakalavra «Bohoslov'ia». Kyivska pravoslavna bohoslovska akademiia. [Educational program for the preparation of a bachelor's degree "Theology". Kyiv Orthodox Theological Academy]. URL: <https://kpba.edu.ua/opp-bakalavr>. [in Ukrainian].
13. Popovych V.M. (2015) Kompetentnisnyi pidkhid u pravoslavni bohoslovskii osviti v konteksti yii modernizatsii. [Competency-based approach in Orthodox theological education in the context of its modernization]: *Naukovo-teoretychnyi almanakh «Hrani»*. Seriia «Filosofii», 4 (120), P. 112–117. [in Ukrainian].
14. Popovych V. M. (2018) Vzaimozv'язok sotsialnoho vchennia pravoslavnykh tserkov i bohoslovskoi osvity v Ukraini: filosofsko-relihiieznavchy analiz. [The relationship between the social teaching of Orthodox churches and theological education in Ukraine: philosophical and religious analysis]: dysert. dokt. filosof. nauk: 09.00.11. Zhytomyr. 468 p. [in Ukrainian].
15. Serhieienko O. M. (2014) Formuvannia kultury samoosvitnoi diialnosti studentiv u protsesi profesiinoi pidhotovky. [Formation of a culture of self-educational activity of students in the process of professional training]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu*. Ser. : Filosofiia, kulturolohiia, sotsiologiia. 7, 136–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdm_fks_2014_7_22. [in Ukrainian].
16. Standart vyshchoi osvity: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 04 Bohoslov'ia, spetsialnist 041 Bohoslov'ia: Nakaz MON Ukrainy vid 30.12.2021 r. № 1483 [Higher education standard: first (bachelor's) level, field of knowledge 04 Theology, specialty 041 Theology: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12/30/2021 No. 1483]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha>. [in Ukrainian].
17. Khromets V. L. (2019) Bohoslov'ska osvita yak fenomen relihiinoho ta svitskoho osvitnoho prostoru Ukrainy. [Theological education as a phenomenon of the religious and secular educational space of Ukraine]: dysert. dokt. filosof. nauk: 09.00.11. Kyiv. 404 p. [in Ukrainian].